

Petr Kratochvíl:

**PŮVOD A SMYSL NÁRODNÍHO
ZÁJMU: ANALÝZA LEGITIMITY
JEDNOHO POLITICKÉHO KONCEPTU**

Brno, Centrum pro studium demokracie
a kultury, 2010. 211 stran.

Práce Petra Kratochvíla se zabývá evergreenem politické teorie a teorie mezinárodních vztahů, totiž kritickou reflexí konceptu národního zájmu. Problematika národního zájmu bývá diskutována v celé řadě souvislostí. Jedná se o termín využívaný v teoretických úvahách při snaze o reflexi jednání států a jejich představitelů. Je to též pojem, který je používán v politické praxi při legitimizaci postupu politických elit nebo pokusech o artikulaci zájmů jednotlivců a skupin. V mezinárodním prostředí jde o analytickou kategorii, která má umožnit porozumění a vysvětlení jednání států vůči ostatním. Koncept národního zájmu je využíván vědci i politiky když pomáhá hodnotit a měřit jednání politických aktérů a jeho výstupy, sám se pak v pracích jiných stává předmětem zevrubné analýzy. Celé téma problematiky národního zájmu lze pak odůvodněně rozšířit o problémy typické pro celou skupinu kolektivních zájmů (zájem veřejný, zájem státní atd.), jejichž konstituování, legitimizace i analýza je vystavena stejným základním problémům.

Jak už napovídá podtitul práce, Petr Kratochvíl se zabývá především problematikou legitimacy v souvislosti s konceptem národního zájmu. Činí tak velmi přehledně a systematicky, přestože v některých konkrétních pasážích (s. 12, 19 a n.) není z textu úplně jasné, jaký přesný význam slovu „legitimita“ či „legitimizace“ přikládá – tedy je-li řeč primárně o pojmu legitimacy (politické autority), legitimitě pojmu a praxe národního zájmu, nebo legitimitě konkrétních formulací národního zájmu. Jedná se ovšem o dílčí

formulační nedůslednosti, či spíše o absenci předběžného nastínění možných významových proměn pojmu legitimacy, které nemají na samotný obsah studie závažnější vliv. V textu se Kratochvíl postupně zabývá otázkou legitimacy národního zájmu a rozбором legitimizačních strategií, následně se zaměřuje na velmi názornou diskusi historického kontextu zrodu státního zájmu.

Originální je analýza komunitarismu v evropském politickém myšlení, přičemž je třeba podotknout, že autor pojem *komunitarismus* – což je do značné míry *terminus technicus* označující v rámci soudobé politické filozofie heterogenní skupinu autorů a autorek kritizujících z partikularistických (aristotelských, tomistických, hegelovských apod.) pozic liberální politickou teorii – rozšiřuje tak, aby zahrnul ty myslitele v evropské tradici politického myšlení, kteří „nebyli univerzalisty“. Vzhledem k širšímu kontextu práce se jedná o legitimní, byť poměrně novátorský přístup. Tato část spolu s diskusí zájmů politických celků ve vztahu k náboženství patří mezi nejpřínosnější a nejoriginálnější části textu. Zmíněná systematická výkladová linie je potom patrná v rozboru legitimizačních strategií vnější (legimita ve vztahu k mezinárodnímu společenství) a vnitřní (ve vztahu k vlastnímu obyvatelstvu). Přes tematicky organizovaný výklad ani zde není opominut historický kontext a chronologická linie výkladu; v důsledku je možné konstatovat, že autor umně propojuje systematickou a dějinnou výkladovou linii, což je u podobných textů vždy potěšující zjištění. Chybět samozřejmě nemůže kritická reflexe úvah o národním zájmu v rámci teorií mezinárodních vztahů dvacátého století, kde je prostor věnován pojetí národního zájmu v podání realistické, idealistické a konstruktivistické tradice.

Práce propojuje kvalitní teoretickou analýzu problematiky s historickou dimenzí výkladu a intelektuální historií konceptu národního zájmu. Diskutována je legitimizace

vnitřní a vnější jako projev primátu domácí či zahraniční politiky a slučitelnost těchto dvou přístupů. Kriticky je reflektováno pojetí národního zájmu zdůrazňující pojetí státu založeného na násilí i esencialistický přístup k národnímu zájmu jako objektivní kategorii. Z této diskuse jsou pak v závěru vyvozeny některé obecnější implikace pro současnost, některé z nich lze označit za skutečně inspirovající. Těžiště textu však spočívá ve sledování a evoluci konceptu národního zájmu v úvahách vybraných politických myslitelů. Analýzu formování koncepce národního zájmu v historické perspektivě lze považovat za velmi relevantní, přitom však nepříliš obvyklou metodu zkoumání problému. Výběr osobností je velmi zajímavý a rovněž poměrně originální. Zahrnuty jsou z hlediska politické filozofie jak méně významné postavy, tak ty nejčastěji zmiňované, nechybí zástupci politické praxe. Kritériem je vždy přínos pro diskusi problematiky státního/národního zájmu – řada teoretiků, jejichž myšlenky jsou v práci zohledněny, je opravdu v mnoha ohledech reprezentativní (Machiavelli, Spinoza, Montesquieu, Rousseau, Burke, Bismarck, Erasmus, Hobbes, Locke, Hegel, Schmitt a řada dalších).

Jednotlivá pojednání a představení základních myšlenek jednotlivých osobností jsou výstižná a velmi názorná (např. vynikající shrnutí v kapitole o Machiavellim), přičemž Kratochvíl opakovaně prokazuje též orientaci v jemnějších interpretačních nuancích a nespokojuje se se schematickým („učebnicovým“) a povrchním nastínem těchto témat. Tak se například ve výkladu myšlení B. Spinozy objevuje dvojice *racionální a rozumné*, která nabyla zásluhou Johna Rawlse obzvláštního významu v soudobé politické filozofii (a zprostředkovaně i v normativně orientovaných teoriích mezinárodních vztahů). Je pravdou, že v některých ohledech by bylo možné s Kratochvílovými závěry polemizovat (domníváme se například, že problematiku vztahu racionality

a vášní v Hobbesově morální a politické teorii dosti autoritativně vyložil – a otázku její vnitřní konzistence tak „vyřešil“ – Michael Oakeshott [1992]), nicméně cílem této studie nebylo pouštět se do interpretačních sporů „klasiků“, nýbrž zakomponovat jejich nejvýznamnější myšlenky do stavby historicko-filozofické reflexe pojmu národního zájmu, a to se daří na výbornou. Autor tak beze zbytku splnil svůj cíl přispět k současným debatám o národním zájmu, představit tento pojem ve smysluplné a inspirující konotaci a tímto do určité míry pojem rehabilitovat. Lze určitě souhlasit s hlavní myšlenkou práce – totiž že národní zájem jako politický koncept není udržitelný nezávisle na svém legitimizačním procesu a funkci. Rozbor této dimenze konceptu národního zájmu na základě teoretické diskuse s mimořádnou pozorností věnované historické dimenzi má velký přínos pro výzkum této problematiky.

Práce je velmi originální svou vnitřní logikou, metodou i zaměřením a v českém prostředí se jedná o dílo ojedinělé. Autor prezentuje hluboké porozumění dějinám politického myšlení i soudobé teorii mezinárodních vztahů. Text je rovněž příspěvkem do soudobé diskuse v oblasti normativní politické teorie o postavení a budoucnosti suverénního teritoriálního státu: Přestože tuto linii Kratochvíl explicitně nesleduje (narázově zmiňuje debatu mezi liberály a komunitaristy a kosmopolitně orientované dílo Andrewa Linklatera), materiál, který ve své knize shrml, může sloužit jako významné obohacení – pokud ne přímo předpoklad – těchto debat, které se postupně začínají hlásit o slovo i v českém prostředí. Pokud je problematika národního zájmu obsažena v soudobých vědeckých textech, jedná se obvykle o na praktickou politiku orientované práce, nebo o díla snažící se o analýzu diskurzu užívání konceptu. Syntetický text Petra Kratochvíla se tak od ostatních prací v dané oblasti značně liší a to v neposlední řadě také ambicí rehabilitovat koncept národního zájmu.

Úspěšné zvládnutí základního úkolu textu ve spojení s nevšední metodou diskuse mezi ideovými směry a myšlenkami v běhu staletí dělá z práce Petra Kratochvíla původní a originální, zajímavý, přesto navýsost odborný příspěvek k této diskusi. V neposlední řadě pak poznamenejme, že kniha *Původ a smysl národního zájmu* je další vlašťovkou odhalující možné cesty vzájemného systematického sbližování „vnitrostátně“ orientované politické filozofie a teorií mezinárodních vztahů, na něž v českém prostředí nedávno poukázal Pavel Barša (2007).

Závěrem nezbyvá než publikaci *Původ a smysl národního zájmu* doporučit odborné veřejnosti zabývající se politickou filozofií, politickou teorií i mezinárodními vztahy v souvislosti s problematikou veřejného a národního zájmu.

Literatura:

- Oakeshott, Michael. 1992. *Rationalism in Politics and Other Essays*. Indianapolis: Liberty Fund.
 Barša, Pavel. 2007. *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Oikomenh.

Oldřich Krpec a Pavel Dufek
Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity